

## SZÜCS KATALIN

# EGY „ELŐRELÁTÓ” DRÁMAÍRÓ

### EÖRSI ISTVÁN: SÍRKŐ ÉS KAKAÓ



M. Horváth József és Horváth Ferenc a *Sírkő és kakaó*ban

tergályos Cecília a „kisvárosi Lady Macbeth” gyilkossági és öngyilkossági drámai helyzetgyakorlatait mintegy tanári demonstrációs pontossággal vezette le. Tarján Györgyivel való – a kettejük külső hasonlóságát is igen jól kiaknázó jelenetük – példaértékű. Rajhona Ádám, a „seggfej” bamba, ám áldozatvállalásával dicsekvő felszarvazott élettárs egymaga is sűríti a vicc felsült balekjének emberitársadalmi-világrendbéli értelmetlen-komikus meghunyászkodását. Czikéli László lassúbb, bohócosabb figurát formál a hasonló alakból. Nagy szereppé nő a testőrfele borbélysegéd, Jócó Várnagy Zoltán alakításában, s az adóhivatali gyakornok fogfájós delíriuma transzvesztita vágyakkal ötvözött burleszkalakja Sashalmi Józsefében.

Álarcosok, polgárok, rendőrök: ők nyüzsögnek még a *Farsang* örökös alkonyban-estében mutatkozó színpadán, ahol akkor is üvöltének, ha kihúzták a fájós fogat, s akkor is, ha nem. Ahol akkor is rossz vége lesz a hetegésnek, ha félreléptek a nők, s akkor is, ha nem. Ahol az ágybéli csetepatét is a rendőr hatalma simítja el.

*Caragiale: Farsang* (veszprémi Petőfi Színház). Fordította: Bodor Ádám. Díszlet-jelmez: Anca Paslaru. Rendező: Dan Micu.

*Szereplők:* Trokán Péter, Esztergályos Cecília, Rajhona Ádám, Czikéli László, Tarján Györgyi, Várnagy Zoltán, Sashalmi József, Háromszéki Péter, Szafner Györgyi, Lang Rudolf, Bálint Péter.

Eörsi Istvánnak mint drámaírónak nagy szerencséje van régóta, de legalábbis a *Sírkő és kakaó* című groteszk játék születése, 1966 óta szemlélatomást nincsenek illúziói a létező (létezett) társadalmi formációkat illetően. Ha lettek volna, s az eltartóit rendre túlélő, elpusztíthatatlan öregasszony alakja a darab végére jelentésében nem terebélyesedett volna a hatalom, bármely hatalom világméretű, tehát nem pusztán közép-kelet-európai szimbólumává, hanem megmaradt volna rendszerkritikának, aminek az első rész alapján látszik, nos, akkor menthetetlenül érdektelenné vált volna a darab a jelen számára. (Amiből nem következik, hogy elő sem adnák; bizonytal akadnának rendezők, akik e mű-

ben vélnék megtalálni a közelmúlthoz való viszonyuk demonstrálására legalkalmasabb matériát, egyfajta konjunktúra immár leszálló ágában.) Hiszen szellemileg ugyan mi borzongató van abban, ha a Kánaán küszöbén – ahol a polgári demokráciában és a tőkés piacgazdaságban mint a lehetséges világok legjobbjában hívők most érezhetik magukat, s ahol tulajdonképpen már csak dicsőítő éneket kellene zengedezni – megmosolyogjuk, netán kiröhögjük egykori önmagunkat, esetleg vádlón szörnyedünk? Legfeljebb, ha elégedetten csetinthehnék: lám, ez az Eörsi már akkor hogy odamondogatott. De mert – mint említettem – a szerzőnek már ama legendás hatvanas években sem voltak illúziói *semmilyen* létező hatalmi struktúrával szemben (úgy tetszik, javíthatatlan ellenzéki), a darab egyes kitételei, amelyek annak idején tán

*Rajhona Ádám és Czikéli László Caragiale komédiájában* (Ilovszky Béla felvételei)



proféciáknak tűnhettek, ma jobban „ülnek”, mint valaha. (Erősen abszurd elemnek tetszhetett például az efféle kiszólás: „Most olvasom, hogy tárca nélküli minisztereket keresnek”, mára ezzel szemben nagyon is vitriolos aktualitás. A szabadság dilemmája – a hősök, Pitiék a tizenöt éve várt s hirtelen rájuk szakadni látszó szabadsággal nemigen tudnak mit kezdeni – eredetileg ugyancsak inkább elméleti síkon vetődhetett fel, semmint realitásként, miként ma.)

Látszólag ellentmondás csak, hogy mindennek ellenére a darab konkrét szituációhoz – az eltartási szerződés kettős nyomorúságához – kötött rendszerkritikai éle az erőteljesebb, s az egyetemesebb jelentés felé haladva mindinkább gyengül a dráma; ennek oka ugyanis inkább formai, semmint tartalmi. A tizenöt éve fiatal

házaspártnak számító Pitiék eltartási szerződéssel létrejött kiszolgáltatottsága, vergődő kötődése a biztonsághoz, az állandósághoz, az öregasszony, özvegy Toronyné megtestesítette paternalista hatalomhoz, szorult helyzetük a nyomasztó kis albérleti odúban mint szituáció a maga kinkeserves valóságában abszurd, míg a kiterjedt családi hálózata révén New Yorkkal, Tokióval, a Ház mesterek Világszövetségével és a Nyomozók Nemzetközi Tapasztalatcsere Tanácsával kontaktust teremtő öregasszony jeleneteiben maga a szituáció válik valószerűtlenné, abszurdá és – veszítve ezzel a realitás abszurdításában rejlő humorából – szellemtelenebbé. Igazi asszociációs sziporkákra, nyelvi flikflakokra a valóság hihetetlen abszurditása inspirálta **Eörsit**, a valóságos alapszituációban rejlő kétféle jelentéssik egymásra kopírozhatósága. A zsebatompisztollyal hadonászó öregasszonynak már – vagy csupán még? – nincs meg ez a mindennapi élet hitelesítette háttere;

a szituáció itt már időlegesen egyetlen elvont jelentéssé soványodik, míg nem a darab végén megjelenik az új pár, a Pitiékhez hasonlóan „tulajdonképpen” szintén Lajos és Lujza. A dráma eme egyenetlensége határozza meg a szerepeket is, kitűnő helyzeteket, játéklehetőséget teremtve a Piti házaspárt alakító színészeknek: az egri Gárdonyi Géza Színházban Simon Marinak és Solymosi Tibornak, akik (a Schwajda György *Himnusz*ában szereplő Józsi és Aranka méltó elő-, illetve utóképeként) nagyon pontosan játszó ki az önreflektált együgyűségben rejlő valamennyi ziccert, s könnyedén mozognak a nyikorgó vaságy és viseltes tréningruha valóságának s a songok elvontságának kettős kötésében. Az író fukarabban bánt az abszurd helyzetbe csöpentett Postással és Rendőrnővel – Horváth Ferenc és Deák Éva –; nekik kevesebb lehetőségük van igazi „feladat” megoldására. Az öregasszonyt játszó színészek az említett okokból jut ez is, az is, s a megengedő szerzői utasításnak megfelelően M. Horváth József(!) ki is aknázik minden lehetőséget. Ott tesz csak a komédiázásra a kelleténél picit több lapáttal, ahol nem segíti a szituáció. Mindenesetre komoly humorforrás, hogy a rendező, Éry-Kovács András, hallgatva a szerzőre, férfiszínészre (nem is akármilyenre) osztotta a szerepet. Rendezői erényei ebben nem merülnek ki, olyan csapatot hozott össze a színpadon – az említettek mellett Réti Árpád luciferi orvosa tartozik közéjük – és a színpalak mögött, akik a parányi játéktérben bravúrosan teremttették meg egy ódon polgári lakás gazdagságát s a szűk albérleti lyuk nyomorúságát, könnyedén játszva egymásba a tereket s oldva meg az áttűnéseket; de még a technika fejlődése is a darabnak és dramaturgiájának kedvez, amennyiben az albérlok megfigyelésére ma már rejtett videokamera áll az öregasszony rendelkezésére, a darab születésének idején használatos kétes dramaturgiai megoldásokkal – hallgatózással, leselkedéssel – szemben.

**M. Horváth József, Simon Mari és Solymosi Tibor (Iloszky Béla felvételei)**



**Eörsi István:** *Sirkő és kakaó* (egri Gárdonyi Géza Színház)

**Játéktér:** Éry-Kovács András. **Szenika:** Szatmári István. **Jelmez:** Pilinyi Márta. **Dramaturg:** Lőkös Ildikó. **Zene:** Kazár Pál. **Koreográfia:** Szekeres József. **Asszisztens:** Szabó Edit.

**Rendező:** Éry-Kovács András. **Szereplők:** M. Horváth József, Solymosi Tibor, Simon Mari, Horváth Ferenc, Deák Éva, Réti Árpád.